

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор, професор
Національного університету
«Одеська юридична академія»

В.Є. Загородній

2020 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право, затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»

22 жовтня 2018 року (протокол № 3)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»
від 30 листопада 2020 р.

Головуючий засіданням: завідуючий кафедрою міжнародного та європейського права доктор юридичних наук, доцент О. В. Бігняк;

Присутні: доктор юридичних наук, професор М. Р. Аракелян, доктор юридичних наук, професор О.І. Харитонova, доктор юридичних наук, професор М. Д. Василенко, доктор юридичних наук, професор О. О. Сурілова; кандидат юридичних наук, доцент Ю. Ю. Акіменко, кандидат юридичних наук, доцент О. О. Белогубова, кандидат юридичних наук, доцент К. В. Мануїлова, доктор філософії в галузі права П. П. Войтович, кандидат юридичних наук, доцент М. В. Грушко, кандидат юридичних наук, доцент О. К. Каненберг-Сандул, кандидат юридичних наук, доцент О. В. Пасечник, кандидат юридичних наук, доцент Ю. В. Чайковський, кандидат юридичних наук, доцент В. В. Форманюк, кандидат юридичних наук, доцент Н.В. Хендель, кандидат юридичних наук Г. М. Гриб, кандидат юридичних наук В. Ю. Дронов, кандидат юридичних наук К. А. Жебровська, кандидат юридичних наук А. О. Рябошапченко, кандидат юридичних наук Т. С. Федорова; асистент кафедри кандидат юридичних наук І. В. Ідесіс, асистент кафедри, кандидат юридичних наук Р. Ф. Харитонов; старший

викладач кафедри М. М. Семідубарська; асистент кафедри В. В. Музика; лаборант Д. К. Пікалова, лаборант А. І. Сова, лаборант А.-М. А. Стрембій; аспірант І. О. Сорока.

З присутніх 5 докторів юридичних наук, 15 кандидатів юридичних наук, 1 старший викладач та 3 асистента – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертації аспіранта Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку», виконаної на кафедрі міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» і поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

СЛУХАЛИ:

1. Виступ І. О. Сороки з доповіддю про результати проведеного дисертаційного дослідження.

2. Обговорення дисертаційної роботи аспіранта Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку» виконаної на кафедрі міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» і поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

ВИСТУПИЛИ:

1. Доповідач: аспірант І. О. Сорока у своєму виступі розкрив актуальність теми дисертаційного дослідження, подавши основні положення новизни роботи та висновки.

Зокрема, аспірант підкреслив, що право притулку має давню історію, адже воно зародилося практично одночасно з появою права як такого, і міжнародного права зокрема. Філософсько-правова ідея притулку походить з загальних міркувань гуманності та морального обов'язку прихистити осіб, які піддаються несправедливим переслідуванням чи тікають від загрози.

Право притулку тривалий час існувало в формі звичаю та знаходило свої прояви в актах окремих держав. Своє закріплення у вигляді універсальних правових норм воно знайшло лише в XX столітті, коли світ, в якому швидко розвивалися засоби транспорту та зв'язку, а також зростали масштаби збройних конфліктів та переслідувань зіткнувся з нечуваними раніше вимушеними переміщеннями людей, в яких втікачі намагалися

отримати захист в інших країнах. В праві притулку виникають інститути біженства, додаткового захисту, тимчасового захисту, вимушеного переміщення.

Розвиток права притулку в ХХ столітті відображав угоду держав щодо необхідності надавати всім особам, які піддаються переслідуванням, права шукати притулку в інших країнах. Зрештою, ця домовленість знайшла своє закріплення у відповідних положеннях Загальної декларації прав людини. Водночас, держави не проявили бажання брати на себе обов'язок надавати притулок громадянам інших держав та особам без громадянства на своїй території. В результаті виникла і продовжує існувати головна суперечність міжнародного права притулку: невідповідність між правом особи шукати притулок та відсутністю кореспондуючого обов'язку держав надавати притулок.

Ця суперечність викликала досі не розв'язану проблему з міжнародно-правовим статусом осіб, які шукають притулку. Такі особи є громадянами держави, або особами без громадянства, що постійно проживають на території держави, які не можуть або не бажають користуватися захистом своєї держави походження через переслідування, яким вони піддаються в цій державі. З точки зору Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, самого факту переслідувань чи навіть реальних побоювань переслідувань достатньо, аби особа вважалася біженцем. Однак, з точки зору національного права держав, для того, аби вважатися біженцем в певній державі, особа повинна отримати визнання в якості біженця з боку цієї держави. Таке визнання є суверенним актом доброї волі держави по відношенню до особи. Відповідно, виникла категорія осіб, які об'єктивно потрапляють під визначення біженця з точки зору Конвенції про статус біженців, однак ще не отримали визнання в якості біженців з боку будь-якої держави. Саме такі особи характеризуються як шукачі притулку.

Необхідно відзначити, що, в сучасному світі кількість шукачів притулку суттєво перевищує кількість визнаних біженців. Більше того, саме поняття біженства так, як воно визначене Конвенцією, застаріло мало не з моменту її прийняття. Воно охоплювало далеко не всі ситуації вимушеної міграції, а обмежувалося лише ситуаціями прямих переслідувань. При цьому, загальні ситуації насильства, чи можливість застосування до особи невинуватно жорстоких покарань, Конвенцією не охоплювалися. В подальшому, вони отримали закріплення в міжнародному праві та практиці прав людини, однак це закріплення, хоча і надає особам частковий захист, все ж не дозволяє ним розраховувати на статус біженців.

За результатами доповіді І. О. Сороки були поставлені питання.

1. Кандидат юридичних наук, доцент, Ю.В. Чайковський: в роботі слід уважно переглянути логіку побудови та назву підрозділів роботи. Наприклад, вже назва розділу 1 «Поняття генезис права притулку в міжнародному праві» є неузгодженою.

Відповідь І. О. Сороки: дійсно, має місце помилка в узгодженні назви. Дякую за це зауваження, коректною буде назва «Генезис права притулку в міжнародному праві». Слово «поняття» з назви розділу слід прибрати.

2. Кандидат юридичних наук, доцент Ю. Ю. Акіменко: в розділі 2 «Нормативно-інституційне забезпечення права на притулок в міжнародному праві» інституційна складова забезпечення права на притулок не розкрита.

Відповідь І. О. Сороки: погоджуюсь з тим, що ця складова не розкрита на рівні назв підрозділів, і інституційна частина не відображена в цих назвах. Однак, в тексті підрозділу «Міжнародно-правове забезпечення права осіб на притулок» присутній докладний опис міжнародної інституційної системи. Це центральні органи ООН, такі як Генеральна Асамблея, та спеціалізовані, такі як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.

3. Доктор юридичних наук, доцент О. О. Сурілова: в роботі не обґрунтованими уявляється об'єднання розгляду права на притулок в рамках юрисдикційній площині Ради Європи та Європейського Союзу.

Відповідь І. О. Сороки: при підготовці цього підрозділу було обрано регіональний підхід, зокрема з огляду на те, що право Ради Європи та право Європейського Союзу щодо шукачів притулку виходять з одних і тих самих ідеологічних засад та існують в поєднанні та взаємодії. Так, Європейський суд з прав людини, який найчастіше серед всіх органів Ради Європи має справу з питаннями шукачів притулку, активно використовує право і практику Європейського Союзу, наприклад, Дублінський регламент. Дійсно, право Ради Європи ширше за географічним охопленням, однак держави-члени Ради Європи також використовують право Європейського Союзу в питаннях захисту шукачів притулку. Так, Верховний Суд України виніс більше сотні постанов, в яких він посилався на Директиву Ради Європейського Союзу Про мінімальні стандарти для кваліфікації і статусу громадян третьої країни та осіб без громадянства як біженців чи як осіб, які потребують міжнародного захисту з інших причин, а також змісту цього захисту. Найновіше з таких рішень було ухвалене 29 травня 2020 року у справі № 420/6199/18. Отже, щодо шукачів притулку ми бачимо тісну взаємодію права Ради Європи та ЄС, що дозволяють розкривати питання правового регулювання положення шукачів притулку в одному підрозділі.

4. Кандидат юридичних наук, доцент К. В. Мануїлова: слід визначитися з термінологією, що використовується в роботі. Так, в роботі не наводиться чіткого визначення поняття «шукачі притулку» та не проводиться його відмежування з поняттям «біженці».

Відповідь І. О. Сороки: дійсно, надати абсолютно точне визначення поняттю «шукачі притулку» неможливо, оскільки загальновизнане в літературі чи нормативне визначення просто відсутні. Аналіз наявних в доктрині визначень проводиться в підрозділі 1. 3. Авторське визначення поняття шукача притулку наводиться в висновках до роботи, і під ним розуміється особа, яка звернулася до держави за отриманням статусу біженця, однак ще не отримала відповіді на своє звернення, або оскаржує негативну відповідь в судовому порядку.

5. Доктор філософії в галузі права, доцент П. П. Войтович: в дисертаційній роботі не проаналізовано положення нормативних актів щодо закріплення поняття «шукачі притулку».

Відповідь І. О. Сороки: такі нормативно-правові акти в міжнародних нормативно-правових актах відсутні. Проте це поняття широко використовується в практиці органів ООН, наприклад Верховного комісара ООН у справах біженців, а також рішеннях Європейського суду з прав людини.

6. Кандидат юридичних наук, доцент О. О. Белогубова: як відомо, Конвенція про біженців 1951 р. оперує поняття «біженець», яке за визначенням, що в ньому міститься, охоплює поняття «шукачі притулку». Взагалі, є певне враження, що автор проводить механічну підміну поняття «біженець» на «шукач притулку».

Відповідь І. О. Сороки: в цьому і полягає актуальна проблема міжнародного права. Конвенція називає біженцем всіх, хто потребує міжнародного захисту, однак не зобов'язує держави визнавати особу біженцем. Це визнання залежить від суверенної волі держави. Отже, утворюється ціла категорія осіб, які підпадають під визначення біженця за Конвенцією, але жодна держава не визнає них біженцями, і не надає переваги, пов'язані з цим статусом. Ці особи і є шукачами притулку. Дійсно, в Конвенції про біженців поняття «шукач притулку» охоплюється поняттям «біженець» в тому сенсі, що за Конвенцією біженцями є всі, хто змушений тікати з країни походження, незалежно від визнання них біженцями іншою державою. Але скористатися захистом за Конвенцією вони можуть лише коли держава визнає них біженцями, тобто застосує Конвенцію. Через це, наприклад, в Україні зараз більше шукачів притулку, ніж власне біженців.

7. Кандидат юридичних наук, доцент М. В. Грушко: слід визначитись з понятійною парою «правовий стан» – «правовий статус», оскільки автор вживає їх непослідовно, без визначення обсягу цих понять. Зокрема, зміст поняття «правовий статус» розкривається лише на с. 108 в підрозділі 2.3, проте не аналізуються такі його складові, як гарантії. Поняття «правового стану» шукачів притулку» не наводиться взагалі, хоча першим пунктом наукової новизни зазначено розробку «концепції шукачів притулку як особливого міжнародно-правового стану».

Відповідь І. О. Сороки: в роботі поняття «правовий статус» використовується там, де наявне чітке міжнародно-правове закріплення прав і обов'язків, пов'язаних з даним статусом, зокрема це статус біженця. Поняття «правовий стан» використано там, де відсутнє чітке нормативно-правове закріплення, і набір прав і обов'язок точно не встановлений.

8. Кандидат юридичних наук, доцент О. К. Канєнберг-Сандул: досить волюнтаристські автор використовує поняття «інститут», «галузь» міжнародного права. Так, на с. 89 автор пише про те, що на сучасному етапі розвитку міжнародного права спостерігається трансформація права притулку з інституту міжнародного права прав людини в окрему галузь міжнародного права. Таке твердження є спірним та необґрунтованим. Далі, на с. 116 автор пише про певний «масив норм», який, на думку автора, «становить собою особливий інститут міжнародного права, що наразі перебуває у стадії активного формування».

Відповідь І. О. Сороки: ми говоримо саме про інститут, що формується та має потенціал для перетворення у галузь, однак наразі галуззю однозначно не є.

9. Кандидат юридичних наук, доцент В. В. Форманюк: головним зауваженням щодо змісту роботи є враження, що автор вдався до певної механічної підміни поняття «біженець» на «шукач притулку». Зокрема, це простежується у підрозділах, присвячених принципам права притулку (п. 1.2), правам шукачів притулку (п. 2.3), розгляду судової практики.

Відповідь І. О. Сороки: справа в тому, що вони чітко не розмежовані в праві, практиці та літературі. Ми саме і намагаємося їх розмежувати. Це розмежування залежить від моменту визнання особи біженцем державою. Дійсно, нами щодо шукачів притулку використовуються окремі нормативно-правові акти та практика щодо біженців, однак це робиться в тих випадках, коли певне право біженця (наприклад, на соціальну допомогу) розповсюджується і на шукача притулку.

10. Кандидат юридичних наук, доцент А. О. Рябошапченко: дуже контрверсійним є теза про обумовленість та обґрунтування прав шукачів

притулку «правом виживання». В міжнародному праві «право виживання» ототожнюється з правом на життя та використовується щодо однієї категорії осіб – дітей. Наприклад, у Всесвітній декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей. Тому доцільним є додаткове розкриття змісту та обґрунтування використання цього права до цілей дисертаційного дослідження.

Відповідь І. О. Сороки: – частково погоджуємося, але хочу пояснити, що ми розглядаємо право на виживання лише як одну з позицій щодо пояснення основ прав шукачів притулку в літературі. Також нами термін «виживання» використовується в словосполученнях таких як «права, що забезпечують виживання шукачів притулку». Це, наприклад, право не бути повернутим до країни походження доки заява про звернення за статусом біженця не буде розглянута. Однак, ми не стверджуємо, що існує особливе міжнародне право на виживання.

ІІ. Кандидат юридичних наук, доцент К. А. Жебровська: на с. 109–110 автор задається риторичним питанням, чи належать шукачу притулку права біженця? – та відповідає на нього, що: «годі шукати в міжнародних договорах особливих прав шукачів притулку, оскільки в договірному праві це поняття не встановлюється». І далі автор фактично аналізує права біженців, називаючи їх «шукачами притулку».

Відповідь І. О. Сороки: дійсно, там досліджуються і права біженців, однак основну увагу приділено загальним нормам щодо прав людини за Декларацією та Пактами про права людини. Далі ми торкаємося документів СС, наприклад Правозахисного порядку денного, де йдеться саме про права шукачів притулку як окремої категорії. Також частково ми використовуємо документи щодо прав мігрантів. Це обґрунтовується тим, що держави до моменту визнання особи біженцем часто розглядають шукачів притулку саме як мігрантів. Що стосується біженців, то, як вже було сказано, права біженців за Конвенцією про статус біженців належать всім особам, що шукають міжнародного захисту, незалежно від визнання них біженцями державою, або невизнання, тобто перебування них у стані шукачів притулку.

3. В обговоренні взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор О. О. Сурілова, яка зазначила, що дана тема дослідження є надзвичайно актуальною, наголосила на тому, що проведене дослідження характеризується науковою новизною, має обґрунтовані висновки, які носять науковий характер та мають великий потенціал у справі розвитку міжнародного публічного права. Так, професор О. О. Сурілова наголосила, що питання розгляду права на притулок в рамках Ради Європи та Європейського Союзу, на її думку, слід виокремити в іншому

розділі, а також приділити більше уваги науковій новизні. Цікаво дізнатися ваше власне відношення, тому наприкінці кожного розділу повинні бути чітко сформульовані висновки. Також слід допрацювати використану літературу, адже не всі автори, які згадуються у роботі вказані в списку літератури. Зазначила недостатньо прописану методологію: використані в роботі методи дослідження ширші і різноманітніші, ніж відображено в авторефераті.

Дисертація містить значну кількість наукових положень, висновків та рекомендацій, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових висновків, пропозицій та рекомендацій для вдосконалення правового стану шукачів притулку. Таким чином, дисертаційна робота І.О. Сороки може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент О. К. Кансберг-Сандул, яка наголосила на тому, що робота є дуже цікавою, і підкреслила складність та актуальність теми дослідження. Позитивно охарактеризувала аспіранта І. О. Сороку, який у своїй презентації продемонстрував необхідний рівень підготовки і вільне володіння проблематикою. Разом з тим, науковець звернула увагу на необхідність уточнити цілі та задачі дослідження, положення новизни та висновки з урахуванням особливостей шукачів притулку як особливого стану особи за міжнародним правом.

Дисертація І. О. Сороки є самостійним, завершеним дослідженням, яке виконано на високому науковому рівні, має достатні наукову новизну та науково-практичне значення, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, тому може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент К. В. Мануїлова, яка звернула увагу на бажаність переглянути окремі пункти новизни дисертаційного дослідження. Відзначила, що робота справляє досить позитивне враження, помітне глибоке теоретичне осмислення викладеного матеріалу; на користь автора свідчить також великий обсяг використаної літератури і нормативного матеріалу.

З огляду на це, є всі підстави стверджувати, що дисертація І. О. Сороки є самостійним, творчим, завершеним дослідженням, яке містить вирішення завдань, що мають суттєве значення для наукової розробки питань міжнародно-правового статусу шукачів притулку в теорії та практиці сучасного міжнародного права, та може бути рекомендована до захисту.

Доктор філософії в галузі права, доцент П. П. Войтович, який відзначив, що в даний час практика застосування Ради Європи та Європейського суду з прав людини щодо шукачів притулку привертає особливо пильну увагу.

В цілому П. П. Войтович, відзначив надзвичайну актуальність проблематики правового статусу шукачів притулку на сучасному етапі для України та новизну дослідження, оригінальність підходу до аналізу, достовірність та обґрунтованість основних положень та висновків дисертації. Рекомендував уточнити та редагувати найменування структурних підрозділів дисертації та більш детально викласти деякі положення висновків.

В цілому робота справляє враження цілісного наукового дослідження та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент О. О. Белогубова наголосила на добросовісності та якості здійсненого дослідження, звернула увагу на відсутності монографічних досліджень, присвячених тематиці правового статусу шукачів притулку, а також підкреслила широке використання аспірантом наукових джерел іноземною мовою. В цілому, О. О. Белогубова зазначила, що дисертаційне дослідження відповідає встановленим вимогам та обов'язково має бути рекомендовано спеціалізованій вченій раді до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Ю. Ю. Акіменко позитивно охарактеризувала дисертаційне дослідження, підкреслила його актуальність та комплексний характер. Наголосивши на високому теоретичному рівні дисертаційного дослідження, його завершеному характері, доцент Ю. Ю. Акіменко запропонувала більш обґрунтовано викласти актуальність дослідження щодо України у зв'язку з політичними умовами сьогодення. Разом з тим викладення основних положень роботи І. О. Сороки та його відповіді на питання, виступи співробітників кафедр переконливо довели наукову глибину та ґрунтовність дисертаційного дослідження, його практичне значення, що дає підстави рекомендувати дисертаційну роботу до захисту на спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук А. О. Рябошапченко, яка зазначила вкрай вдале структурне рішення дисертаційної роботи, що дозволило повно та всебічно висвітлити різні аспекти обраної проблематики. Дисертаційне дослідження виконано на високому рівні, про що свідчить не лише текст дисертації, але й впевнений виступ аспіранта І. О. Сороки. Загалом, А. О. Рябошапченко знаходить дисертаційне дослідження дуже цікавим, таким, що виконано на високому науковому рівні, та вважає, що робота повністю відповідає всім вимогам та може бути рекомендована до спеціалізованої вченої ради.

Кандидат юридичних наук М. В. Грушко, яка відзначила, що дисертаційна робота і доповідь аспіранта справили приємне та позитивне враження. Робота має добру апробацію, автор вільно володіє матеріалом та розгорнуто й логічно відповідає на всі запитання й зауваження. Науковець

зазначила, що робота відповідає усім встановленим вимогам та може бути рекомендована спеціалізованій вченій раді до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії).

Рецензент д.ю.н., професор, професор кафедри міжнародного та європейського права М. Д. Василенко зазначив:

Пандемія COVID-19 посилила прогалини в міжнародно-правовому механізмі захисту прав шукачів притулку. Шукачі притулку стикаються з дискримінацією та низкою обмежень, які пов'язані з протиепідеміологічними заходами. Проблема забезпечення прав шукачів притулку неодноразова піднімалася, як міжнародними урядовими організаціями, так і міжнародними неурядовими організаціями. Зокрема, ООН, УВКБ, МОМ зверталися до держав з заявами щодо припинення практики примусового повернення та дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, в основі яких лежать Конвенція про біженців 1951 року і Протокол 1967 року.

Human Rights Watch здійснює моніторинг та документує порушення держав міжнародних зобов'язань щодо шукачів притулку. Звіти порушень державами міжнародних зобов'язань щодо шукачів притулку Human Rights Watch надає ООН та її спеціалізованим установам з метою вплинути на практику держав. Наприклад, у 2016 році Human Rights Watch констатував, що систематична відмова польських прикордонників шукачам притулку в доступі до процедури розгляду клопотань, порушує право на притулок, яке гарантується Хартією основних прав Європейського Союзу.

Тема «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку» обрана Ігорем Олександровичем Сорокою є актуальною, а проблема забезпечення прав шукачів притулку має глобальний характер, який пандемія COVID-19 лише посилила та продемонструвала системні недоліки в міжнародному-правовому механізмі захисту.

М. Д. Василенко М. Д. Василенко звернув увагу на те, що дисертація є самостійною завершеною науковою працею, дослідження має високий науковий рівень, Зміст дисертації свідчить, що здобувачем не тільки вирішено важливу наукову проблему, а й сформульовані висновки, що мають практичне значення для України. Робота являє собою ґрунтовне наукове дослідження, що носить самостійний характер.

Автор, крім іншого, має велику кількість публікацій за темою роботи. Повнота викладу основних результатів дослідження у дисертації та публікаціях повністю відповідає встановленим вимогам, Проте, в роботі є деяка непослідовність в термінології і вона має своїм наслідком і протиріччя висновків за результатами дисертаційного дослідження. Так, в висновку 3 зазначається, що можна «говорити про шукачів притулку як про особливий

міжнародно-правовий стан особи. Мова йде саме про стан, а не про статус». Проте вже в висновку 6 йдеться про «правовий статус шукачів притулку».

Загалом, ці зауваження не впливають на загальну оцінку роботи. Ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а дисертація рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Н.В. Хендель зазначив:

що, міжнародно-правовий стан шукачів притулку є багатоаспектною і надзвичайно актуальною проблемою, далекою на сьогоднішній день від завершеності в її дослідженості. У зв'язку з цим звернення І. О. Сороки до даної проблематики становить надзвичайний інтерес.

У цілому рецензент відмітив високий науковий рівень дослідження, слушність зроблених висновків. Виконана робота є самостійним науковим дослідженням, яке за своїм змістом, обсягом, обґрунтованістю висновків та рекомендацій, їх новизною, практичним значенням відповідає вимогам до такого роду праць.

Повнота викладу основних результатів дослідження у дисертації та публікаціях відповідає встановленим вимогам. Разом з тим, у роботі є певні дискусійні питання, щодо розгляду права на притулок в рамках Ради Європи та Європейського Союзу, на нашу думку, слід виокремити в іншому розділі, а також приділити більше уваги науковій новизні. Також недостатньо прописана методологія: використані в роботі методи дослідження ширші і різноманітніші, ніж відображено в дисертації.

Загалом, ці зауваження не впливають на загальну оцінку роботи. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та нормативним вимогам і рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор М. Р. Аракелян зазначив, що автор вибрав дуже цікаву та складну тему дисертаційного дослідження. Дисертація І. О. Сороки присвячена актуальній темі, яка має як теоретичне, так і практичне значення. На сьогоднішній день відсутні глибокі системні аналітичні дослідження цього питання в Україні. У зв'язку з цим особливо цінними для науки міжнародного права є положення дисертації щодо розгляду законодавства Європейського Союзу як моделі взаємодії держав з питань притулку, що забезпечує як співпрацю держав в прийомі, розгляді заяв та розміщенні шукачів притулку, так і дотримання

спеціальних прав шукачів притулку, таких як право на життя, та особливих гарантій, таких як заборона примусового повернення чи видворення.

Дисертація відзначається науковою новизною, самостійним аналізом, оригінальним науковим підходом автора, необхідним обсягом опрацьованого нормативного і наукового матеріалу. Результати дослідження пройшли апробацію на багатьох наукових конференціях; наявна достатня кількість публікацій у фахових виданнях.

У цілому М. Р. Аракелян зазначив, що дисертаційне дослідження відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендовано спеціалізованій вченій раді для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

Підсумки обговорення дисертаційної роботи підвів голова засідання **доктор юридичних наук, доцент О. В. Бігняк**. Зокрема, він ще раз звернув увагу присутніх на вдалий виступ аспіранта перед членами кафедри, вказав на актуальність теми, наголосив на теоретичному та практичному значенні результатів дослідження. Голова у підсумку зазначив, що виконана І. О. Сорокою на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку» дисертаційна робота відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

УХВАЛИЛИ:

Затвердити висновок фахового семінару щодо дисертації Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку»

ВИСНОВОК

фахового семінару кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право

Робота виконана на кафедрі міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор

М. Р. Аракелян.

Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 2 жовтня 2017 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 24 жовтня 2017 року) та змінена на засіданні кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 4 від 21 жовтня 2018 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 22 жовтня 2018 року).

Тема дисертації безпосередньо пов'язана з комплексною темою, що опрацьовує кафедра, яка своєю чергою є частиною загальної проблеми, яку розробляє Національний університет «Одеська юридична академія».

Актуальність теми (проблеми) дослідження та її зв'язок з планами наукових робіт установи. Актуальність дослідження полягає в тому, що право притулку має давню історію, адже воно зародилося практично одночасно з появою права як такого, і міжнародного права зокрема. Філософсько-правова ідея притулку походить з загальних міркувань гуманності та морального обов'язку прихистити осіб, які піддаються несправедливим переслідуванням чи тікають від загрози.

Право притулку тривалий час існувало в формі звичаю та знаходило свої прояви в актах окремих держав. Своє закріплення у вигляді універсальних правових норм воно знайшло лише в XX столітті, коли світ, в якому швидко розвивалися засоби транспорту та зв'язку, а також зростали масштаби збройних конфліктів та переслідувань зіткнувся з нечуваними раніше вимушеними переміщеннями людей, в яких втікачі намагалися отримати захист в інших країнах. В праві притулку виникають інститути біженства, додаткового захисту, тимчасового захисту, вимушеного переміщення.

Розвиток права притулку в XX столітті відображав угоду держав щодо необхідності надавати всім особам, які піддаються переслідуванням, права шукати притулку в інших країнах. Зрештою, ця домовленість знайшла своє закріплення у відповідних положеннях Загальної декларації прав людини. Водночас, держави не проявили бажання брати на себе обов'язок надавати притулок громадянам інших держав та особам без громадянства на своїй території. В результаті виникла і продовжує існувати головна суперечність міжнародного права притулку: невідповідність між правом особи шукати притулок та відсутністю кореспондуючого обов'язку держав надавати притулок.

Ця суперечність викликала досі не розв'язану проблему з міжнародно-правовим статусом осіб, які шукають притулку. Такі особи є громадянами держави, або особами без громадянства, що постійно проживають на території держави, які не можуть або не бажають користуватися захистом своєї держави походження через переслідування, яким вони піддаються в цій державі. З точки зору Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, самого факту переслідувань чи навіть реальних побоювань переслідувань достатньо, аби особа вважалася біженцем. Однак, з точки зору національного права держав, для того, аби вважатися біженцем в певній державі, особа повинна отримати визнання в якості біженця з боку цієї держави. Таке визнання є суверенним актом доброї волі держави по відношенню до особи. Відповідно, виникла категорія осіб, які об'єктивно потрапляють під визначення біженця з точки зору Конвенції про статус біженців, однак ще не отримали визнання в якості біженців з боку будь-якої держави. Саме такі особи характеризуються як шукачі притулку.

Необхідно відзначити, що, в сучасному світі кількість шукачів притулку суттєво перевищує кількість визнаних біженців. Більше того, саме поняття біженства так, як воно визначене Конвенцією, застаріло мало не з моменту її прийняття. Воно охоплювало далеко не всі ситуації вимушеної міграції, а обмежувалося лише ситуаціями прямих переслідувань. При цьому, загальні ситуації насильства, чи можливість застосування до особи невинуватно жорстоких покарань, Конвенцією не охоплювалися. В подальшому, вони отримали закріплення в міжнародному праві та практиці прав людини, однак це закріплення, хоча і надає особам частковий захист, все ж не дозволяє ним розраховувати на статус біженців.

Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися відповідно до плану науково-дослідної програми Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016-2020 рр.

Наукові завдання, нове вирішення яких отримано в дисертації.

Дисертант встановив, що *мета дисертаційного дослідження* полягає в визначенні поняття, змісту і особливостей міжнародно-правового статусу шукачів притулку..

Досягнення зазначеної *мети* зумовило вирішення таких *завдань*:

- простежити становлення права притулку в міжнародно-правовій думці, праві та практиці;
- визначити принципи міжнародного права притулку;

- встановити особливості шукачів притулку як особливого стану особи за міжнародним правом;
- виявити характер міжнародно-правового забезпечення прав особи на притулок;
- дослідити закріплення права на притулок в праві Ради Європи та Європейського Союзу;
- окреслити права та обов'язки шукачів притулку;
- дослідити Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців відносно осіб, що шукають притулку;
- узагальнити практику Ради Європи та Європейського суду з прав людини щодо шукачів притулку;
- порівняти законодавство і практику України щодо шукачів притулку з міжнародними стандартами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням сучасного міжнародного права і практики притулку. За результатами здійсненого дослідження виділено такі положення, що мають наукову новизну:

уперше:

сформульовано концепцію шукачів притулку як особливого міжнародного-правового стану, який відрізняється від статусу іноземців чи статусу біженців, в якому особа перебуває від моменту відмови від захисту з боку держави походження до моменту отримання певного статусу за правом іншої держави;

визначено принципи права притулку, що забезпечують реалізацію особою свого права на притулок, підтримують життя особи та захищають її від посягань в період пошуку притулку;

надано концептуальне обґрунтування права на виживання як основи всієї системи прав і обов'язків шукачів притулку, продемонстровано що право на виживання становить собою фундаментальну засаду виникнення в особи права на притулок і всіх інших прав, пов'язаних з пошуком притулку;

охарактеризовано особливості формування нових норм та інститутів міжнародного права притулку через практику органів ООН, зокрема Управління Верховного Уповноваженого ООН у справах біженців;

доведено існування права притулку як особливого інституту права України, що сформувався та розвивається під впливом міжнародного права та у зв'язку з необхідністю гармонізації законодавства України з правом ЄС;

досліджено характер практики Європейського суду з прав людини про притулок щодо України.

удосконалено:

доктринальні напрацювання щодо періодизації розвитку права на притулок в міжнародному праві та національному законодавстві України, зокрема проведено співставлення в періодах розвитку права притулку в міжнародному праві та в українському законодавстві з метою продемонструвати, що українське законодавство в своєму розвитку пройшло ті ж стадії, що міжнародне право, рухаючись від ретроспективного до проспективного підходу до проблеми шукачів притулку;

погляди на причини виникнення стану пошуку притулку з причини відсутності в права особи шукати притулок кореспондуючого обов'язку держав надавати притулок, що призводить до тривалих періодів перебування осіб, які змушені залишити країну свого громадянства чи постійного проживання через загрозу, в стані правової невизначеності, коли таким особам надається захист лише нормами міжнародного права за відсутності захисту з боку будь-якої держави.

набули подальшого розвитку:

наукові погляди на співвідношення правового режиму шукачів притулку з правовим режимом іноземців та правовим режимом біженців в міжнародному праві;

уявлення про взаємодію міжнародного права, інтеграційних правових систем і національного права в питаннях забезпечення прав шукачів притулку;

обґрунтування впливу міжнародного права на українське національне законодавство в питаннях забезпечення, гарантування та захисту прав шукачів притулку.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Аргументація висновків, пропозицій та рекомендацій, що наведені у дисертації, несе логічне навантаження та має переконливий характер. Обґрунтованість висновків, пропозицій та рекомендацій дисертаційного дослідження забезпечується методологією дисертаційного дослідження, репрезентативністю емпіричного матеріалу, технікою його обробки та аналізу, застосуванням різноманітних методів дослідження, значним масивом наукової літератури та законодавства з проблеми.

Тема дослідження, його мета й завдання, специфіка об'єкта і предмета визначили його методологічну основу. Були використані дві групи методів наукового пізнання – загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ, зокрема:

- історичний метод використовувався при дослідженні становлення права притулку (підрозділ 1.1 дисертації);

- діалектичний метод пізнання допоміг визначити та розглянути досліджувані явища у їхній сукупності та розвитку як в ідеальному, так і в практичному вимірі. (підрозділ 1.2, 2.1 дисертації);

- формально-логічний метод надав можливість дослідити системи міжнародного права притулку (підрозділи 2.1, 2.2 дисертації);

- узагальнення використано для виявлення закономірностей практики застосування міжнародного права притулку (підрозділи 3.1, 3.2 дисертації);

- герменевтичний метод дозволив виявити значення використаних термінів і встановити їхню сутність використання та для встановлення змісту основних понять, пов'язаних з правом притулку (підрозділи 1.2, 1.3 дисертації);

- аналізу, синтезу, дедукції та індукції дозволили простежити перспективи розвитку права притулку в міжнародному праві, інтеграційних та національних правових системах (підрозділи 2.2, 2.3, 3.3 дисертації);

- порівняльно-правовий метод дозволив провести співвідношення українського законодавства і практики в порівнянні з міжнародними стандартами права притулку ((підрозділ 3.3 дисертації).

- техніко-юридичний метод застосовувався при формулюванні пропозицій щодо закріплення нових та вдосконалення чинних правових норм.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, як в сфері міжнародного приватного права, так і в області міжнародного публічного права. Зокрема, широко використовувалися праці представників галузевих юридичних наук, перш за все міжнародного права: А. А. Аванесової, О. Д. Агеєва, О. І. Безпалової, Л. Р. Білої-Тіунової, О. В. Буткевич, Л. Н. Галенської, А. О. Гончаренко, Я. О. Грабової, К. І. Григоровича, В. А. Гринчака, Г. С. Гудвін-Гіла, І. Г. Ковалішина, Дж. Макадама, К. О. Нестеренко, О. Р. Поєдинок, П. М. Синявського, А. Л. Чернявського, В. І. Чусенко та інших.

Нормативну та емпіричну основу дослідження становлять міжнародно-правові акти, міжнародно-правові звичаї, внутрішньодержавні акти юридичного і політичного характеру, рішення міжнародних судів, акти національного законодавства України та зарубіжних держав.

Наукове та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: *науково-дослідній роботі* – для дослідження характеру міжнародно-правових зобов'язань України по відношенню до шукачів притулку та пошуку шляхів для подальшого наближення права України в цьому питанні до міжнародно-правових стандартів, а також для виявлення можливостей для удосконалення

міжнародно-правового регулювання права шукачів притулку; *навчальному процесі* – при викладанні в вищих навчальних закладах навчальних курсів та дисциплін з міжнародного права, міжнародного права прав людини, міжнародного та європейського права притулку, практики міжнародних судових органів, при підготовці навчальних і методичних матеріалів із дисциплін «Міжнародне право», «Право ЄС», «Теорія і практика міжнародного права», «Міжнародне право прав людини», «Міграційне право»; *нормотворчій діяльності* – при розробці нових та вдосконаленні існуючих правових актів з питань притулку та біженства, а також при розробці Кабінетом Міністрів України, міністерствами та відомствами підзаконних актів з практичних питань права притулку; *у правозастосовчій діяльності* – для підвищення ефективності виконання міжнародних зобов'язань України щодо притулку, покращення реалізації норм права України щодо притулку, гармонізації законодавства України щодо притулку з правом притулку Європейського Союзу, а також для підготовки навчальних посібників, підручників із вказаних дисциплін.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження знайшли віддзеркалення у 13 публікаціях, серед яких – 7 статей у наукових фахових періодичних виданнях України, з яких 2 статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях; а також 6 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

1. Сорока І. О. Право на притулок в міжнародному праві. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 113-117.
2. Сорока І. О. Міжнародно-правове зобов'язання держав щодо невидачі по відношенню до шукачів притулку. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2018. С. 139-142.
3. Сорока И. А. Искатели убежища как особое правовое состояние в международном праве. *Международный научно-практический журнал «Legeasi Viata»*. № 8. 2019. С.118-122.
4. Сорока І. О. До питання про соціально-економічні права шукачів притулку. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2019. С.269-271.
5. Сорока І. О. Принципи міжнародного права притулку. *Журнал «Юридичний бюлетень»*. № 9. 2019. С.74-83.
6. Сорока І. О. Права шукачів притулку в практиці УВКБ ООН. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право»*. № 9. 2019. С. 294-300.

7. Сорока І. О. Права та обов'язки шукачів притулку в міжнародному праві. *Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права»*. № 2. Т.2. 2019. С.219-222.
8. Сорока І. О. До питання про визначення поняття «шукачі притулки» в міжнародному праві. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. №3 (31). 2020. С. 179-183.
9. Сорока І. О. Міжнародно-правові підходи до забезпечення права особи на притулок. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2019 р.)*. Запоріська міська громадська організація «Істина». 2019, Запоріжжя. С. 10–13.
10. Сорока І. О. Обов'язок невидачі шукачів притулку в міжнародному праві. *Модернізація законодавства правозастосування: вимоги часу: мат. міжн. науково-практ.конф. «Актуальна юриспруденція»*, м. Київ, 6 грудня 2018 року. Тези наукових доповідей. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 102-104.
11. Сорока І. О. Проблематика захисту прав шукачів притулку у справі Кабе та інші проти України. *Конгрес міжнародного та європейського права : зб. наукових праць* (м. Одеса, 19 квітня 2019 року). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2019. С. 127-131.
12. Сорока І. О. Основи правового статусу шукачів притулку за законодавством України. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: мат. міжн. науково-практ.конф. (м. Харків, 19-20 липня, 2019 р.)* / Асоціація аспірантів-юристів. Харків, 2019. С. 23-25.
13. Сорока І. О. Соціально-економічні права біженців та право на виживання. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: мат. міжн. науково-практ.конф. (м. Запоріжжя, 26-27 липня 2019 р.)* / Запорізька міська громадська організація «Істина». 2019, Запоріжжя. С. 14-17.
14. Сорока І. О. Питання про визнання в Україні правового статусу шукачів притулку. *Верховенство права та правова держава: мат. міжн. науково-практ.конф. (м. Ужгород, 20-21 вересня 2019 року)*. Ужгород, 2019. С. 141-143.

Характеристика особистості здобувача. Сорока Ігор Олександрович має вищу юридичну освіту. У 2010 р. закінчив Одеську гімназію №9 Одеської міської ради Одеської області. У 2014 р. закінчив Одеський державний університет внутрішніх справ, Факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання. З 2015 по 2017 рр. навчався у Національному університеті «Одеська юридична академія». З 2017 р. – аспірант кафедри міжнародного та європейського права Національного

університету «Одеська юридична академія». Володіє українською, російською, англійською мовами.

Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертація написана грамотно і доступно для сприйняття, науковим стилем літературної мови та відповідає вимогам, які висуваються до наукових праць такого рівня.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація І. О. Сороки «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку», відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

3. Рекомендувати дисертацію Сороки Ігоря Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку», до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081-Право.

Висновок схвалено одноголосно.

Рецензент:

д.ю.н., професор,
професор кафедри
міжнародного та європейського права

М. Д. Василенко

Рецензент:

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри
міжнародного та європейського права

Н.В. Хендель

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Заст. начальника В.Г. Курмева 2.0.